

tentiam Gens Ninivita; & locum nec habuit nec habere debuit in Ninivem ultrix ira Dei.

493. CONCLUSIO. Religionis omnis & Societatis inconcussum fundamentum cum sit & esse debeat philosophicus de Deo Tractatus: nihil omittendum aut negligendum censuimus, unde plenius & efficacius stabiliri & demonstrari posset divina Existencia; unde plenius & efficacius irradiari & manifestari posset divina Natura. Utrumque hunc scopum, in dupli hujus tractatus sectione, si feliciter attigerimus: utilem Philosophiae & Religioni & Patriæ possuisse nos operam, non sine interno aliquo animi sibi plaudentis sensu, opinabimur.

INSTITUTIONUM

PHILOSOPHICARUM

TRACTATUS QUINTUS.

DE ANIMA HUMANA.

494. OBSERV. *A*nima humana, nomine refragante, est illa substantia quæ in Homine intelligit & sentit: quidquid in seipsa sit substantia hæc sensitiva simul & intellectiva.

I. Juxta Materialistas, seu juxta exiguum quamdam & tenebrosam Philosophorum Sectam cui placet nullam in rerum Natura substantiam existere, nisi materialem: Substantia quæ hominem animat, quæ in homine sentit & intelligit, nihil est nisi mera materia.

II. Juxta Spiritualistas, seu juxta saniorem illam omnem Philosophorum classem, cui persuasum & demonstratum est in rerum Natura existere Substantias spirituales, à materia & ab omnibus materiæ proprietatibus & modificationibus penitus distinctas: Substantia quæ hominem animat, quæ in homine sentit & intelligit, est substantia immaterialis, substantia ab omnibus corporis organisati constitutivis essentialibus & accidentalibus diversa; substantia in se & ex natura sua spiritualis, cui soli exclusive convenit esse principium aut subjectum illarum omnium naturæ humanæ functionum, quibus Cognitionis aut Sensus generale nomen damus.

Animæ humanæ Spiritualitatem, immortalitatem, Libertatem, Facultates naturales, philosophico subjiciemus examini. Hinc habebitur analytica, quantum fieri potest, inefabilis illius Substantiæ theoria. (317).

Tom. II.

14

ARTICULUS PRIMUS.

ANIMA HUMANÆ SPIRITUALITAS.

495. OBSERVATIO. Juxta omnem philosophorum Spiritualistarum classem, *Spiritus est substantia intellectiva, ab omnibus materiae constitutivis diversa.*

I. Recta & legitima est hæc definitio: quippe quæ constat evidenter & genere proximo & differentia ultima. Nec in illa definitione redundat pars ejus posterior. Nam Materialistæ volunt equidem Spiritum esse substantiam intellectivam, sed à materia & à materiae constitutivis realiter indistinctam. (200 & 345).

II. Circa genericam Spiritus naturam & essentiam, duplex est Spiritualistarum sententia. Juxta priorem, essentia Spiritus consistit in *aliqua potentia* quæ dicit ordinem & relationem ad diversas cognitiones, tanquam ad suos effectus. Juxta posteriorem, quæ est Cartesianorum, essentia Spiritus consistit in solo actu, in ipsamet cognitione: ita ut, quod illi dicunt effectum essentiae, isti essentiam appellant. Volunt nimur Cartesiani intelligentiam hominis, nihil esse nisi cognitionem actualem, quæ modo ad unum objectum, modo ad aliud terminatur; ita ut Animæ ne cogitatio aut judicium aut ratiocinum aut speculatio quacumque, nihil dicat nisi animam meam & objectum illius cognitionis aut judicii aut ratiocinii aut speculationis: quod nullatenus admitti & defendi posse, jam demonstravimus. (328).

Priorem aut posteriorem sententiam cuique fas erit amplecti, juxta suum systema de *accidentibus modalibus*. Utrique huic sententiae convenit allata definitio: nam si Spiritus est ex essentia sua substantia intelligens; à fortiori erit substantia intellectiva, seu intelligendi capax.

PROPOSITIO FUNDAMENTALIS.

496. Repugnat materiam cogitare: ergo cogitationibus nostris principium aut subjectum non est Substantia aliqua materialis.

Demonstratio. nomine cognitionis, intelligimus & intelligunt omnes Philosophi, hanc actionem hominis, qua res concipit & intelligit: qua de rebus judicat & ratiocinatur, vel descendendo ex principiis ad consequencias, ex causis ad effectus; vel ascendendo ex consequentiis ad principia, ex effectibus ad causas: qua rerum inter se habitudinem & relationem percipiendo, ipsarum convenientiam aut disconvenientiam, perfectionem aut imperfectionem estimat, tum in ordine metaphysico, tum in ordine physico, tum in ordine sociali & morali. Atqui talis actio repugnat materia: ergo materia repugnat cogitatio. Demonstratur minor.

Si posset materiae convenire id quod nomine cognitionis intelligimus, seu si posset materia cogitare: oportet ipsam esse aut fieri cogitantem, vel per suam naturam, vel per suam configurationem, vel per suam motum: atqui nihil horum dici potest: ergo materia nullo modo potest esse aut fieri cogitans. In confesso est major apud Materialistas, qui fatentur omnes ipsam complecti id omne per quod Materia potest esse aut fieri cogitans: unde demonstrantur separatis singulæ minoris partes.

I. Non cogitat materia vi suæ naturæ, aut præcisè ut materia: alioquin lapis, lignum, metallum, arena, lutum, actu cogitarent: quod ita evidenter falsum & absurdum est, ut nemini hactenus venerit in mentem id affirmare aut suspicari.

II. Non cogitat materia vi suæ configurationis: quod ut philosophicè demonstremus, consulenda nobis & interroganda est, tum idea cognitionis, tum idea configurationis. (69).

In idea configurationis, nihil aliud à nobis deprehendit.

*

ditur, nisi extensio varium in modum terminata; nisi extensio quæ sit, verbi gratia, aut quadrata, aut rotunda, aut polygona, aut plana, aut concava, aut convexa, aut alium aliquem in modum similem efformata.

Evidens est autem nihil tale deprehendi in *idea cogitationis*. Neque enim cognitionem concipimus ut quadratam, ut rotundam, ut polygonam, ut planam, ut convexam aut concavam: immo talem omnem figuram, à cognitione essentialiter excludi intelligimus.

Ergo cum cognitione nihil commune habet configurationem materiæ. Ergo materia non est aut fit cogitans, per suam qualemcumque configurationem.

III. Non cogitat materia vi motus sui: quod ut philosophicè demonstremus, consulenda nobis etiam & interroganda est, tum *idea cogitationis*, tum *idea Motus*.

In *idea motus*, nihil à nobis deprehenditur, quod possum cum *idea cogitationis* convenire; quod possit esse cognitionis aut cogitationis causa. Motus enim nihil est nisi *translatio corporis*, ex uno in alium locum, cum majori aut minori velocitate, cum tali aut tali directione, cum tali aut tali combinatione. Evidens est autem nihil simile esse cognitionem aut cogitationis causam. Nam ratio *translationis*, neque est cognitionis, neque materialm reddit cogitantem: alioquin Scamnum ab una in aliam scholæ partem asportatum, esset aut fieret cogitans.

Ratio *Velocitatis in motu*, neque cognitionis est, neque materialm reddit cogitantem. Quis enim existimet aut suspicetur quod Glans plumbea, cum majori aut minori velocitate projecta, sit aut efficiatur cogitans?

Ratio *directionis in motu*, neque est cognitionis, neque materialm reddit cogitantem. Quis enim sibi persuadeat moleculam terræ aut aquæ, moleculam luminis aut aeris, esse aut fieri cogitantem: ex eo quod ad orientem aut ad occidentem, ad meridiem aut ad septentriorem, ad zenithum aut ad nadirum, sui directionem motus habeat?

Ratio *combinationis in motu*, neque cognitionis est, ne-

que materialm reddit cogitantem. Nihil enim in combinatione motuum includitur, nisi quod motus illi aut oppositi aut conspirantes sint; quod motus illi sint inter se æquales aut inæquales.

In *idea motuum oppositorum*, nihil includitur nisi quod illi inter se collectentur; nisi quod ex conflictu minui aut destrui debeat.

In *idea motuum conspirantium*, nihil includitur nisi quod sibi faveant, & majorem mobili impulsionem impingere tendant.

In *idea motuum æqualium aut inæqualium*, nihil includitur nisi quod habeant æqualitatem aut inæqualitatem vis motricis; nisi quod possint sibi favere aut nocere in suo effectu.

Sed evidenter nihil horum est cognitionis aut causa cognitionis: ergo materia non est aut fit cogitans per combinationem motus.

IV. Ex triplici illa observatione & speculatione resultat evidenter, nullo modo posse materialm esse aut fieri cogitantem: nec magis fibris aut fibrillis in cerebro & in corde ordinatis & agitatis inesse *cognitionem*, quam chordis nervis aut metallicis, in organo musico qualicumque intentis, & qualicumque natura & figura & motu donatis: ac proinde repugnare ut nostris cognitionibus principium aut subjectum sit ulla substantia materialis. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

497 Ut *Cognitionis*, sic *interni omnis Sensus*, essentialiter *incapax est Materia*.

DEMONSTRATIO. Nomine *sensus interni* intelligimus, hanc actionem aut passionem hominis, qua res percipit cum aliqua impressione intrinsecè sensibili, vel grata, vel ingrata, vel indifferente: qualis est in erna impressio & sensatio luminis, odoris, saporis; qualis est interna impressio & internus sensus doloris aut voluptatis, odii aut amoris; timoris

aut spei, tristitiae aut latitiae, (113 & 116). Atqui talis actionis aut passionis essentialiter incapax est materia: ergo materia interni omnis sensus est essentialiter incapax. Demonstratur minor.

I. Si posset Materiæ convenire, id quod nomine *Sensus interni* intelligimus; seu si posset materia sentire: eportaret ipsam esse aut fieri sentientem, vel per suam naturam, vel per suam configurationem, vel per suum motum.

Atqui nihil horum dici posse eodem demonstrabis modo, quo demonstratum est materiam sub triplici illo respectu non posse cogitare: quod facile consequeris & obtinebis; si sensationibus & sensibus animæ humanæ applices philosophicas easdem speculationes & eadem philosophica ratiocinia, quæ cogitationibus ejusdem animæ applicata sunt in præcedenti demonstratione.

II. Dum sine ulla philosophica ratione asserunt materialistæ, nihil esse Hominem nisi aggregatum materiæ organisatæ, nisi meram machinam: tenentur illi saltem & coguntur, *Ens aliquid sensitivum* in illa machina humana admittere. At ubinam erit in homine ens illud sensitivum: si nihil est homo nisi aggregatum ex elementis aqueis, terreis, igneis, aeriis?

An singulis illis elementis competit ut sit ens sensitivum? Jam in homine, tot erunt entia sensitiva, quot sunt elementa materialia: jam nullum erit in homine *commune sensitibilitatis principium*; quod tamen in nobis existere clamat & demonstrat sensus noster intimus.

An unico alicui elemento competit ut sit ens sensitivum? Jam non existet *intima illa communicatio sensitibilitatis*, ipsum inter & alia elementa: quæ tamen existere sentitur.

An speciali alicui elementorum aggregationi competit ut sit ens sensitivum? Jam nulla existet *individualis unitas* in ente sensitivo, quam tamen sentimus in nobis existere: jam divisum erit ens sensitivum; quod tamen concipi mus ut essentialiter indivisibile.

III. Unde sic resumo & concludo. *Eus sensitivum,*

quale in nobis concipitur, neque in singulis materia elementis, neque in unico aliquo materia elemento, neque in speciali aliqua elementorum materialium aggregatione, reponi potest. Ergo nulli materia competit esse ens sensitivum: ergo ut cogitationis, sic interni omnis sensus, essentialiter incapax est materia. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

498. *Inest homini, præter corpus organicum, substantia ex natura sua spiritualis.*

DEMONSTRATIO I. Per sensum experimentalem, unicuique constat sibi inesse *substantiam cogitantem & sensibilem*. Atqui substantia cogitans & sensibilis est substantia ex natura sua spiritualis, & sic res demonstratur.

I. Substantia quæ in homine cogitat & sentit, neque est materia, neque ulla materia proprietas aut modificatio: juxta duas præcedentes demonstrationes. Ergo substantia quæ in homine cogitat & sentit, est substantia ab omni materia & ab omnibus materia proprietatibus & modificationibus distincta & diversa: ergo substantia quæ in homine cogitat & sentit, non est solum corpus organicum.

II. Nomine *substantia in se spiritualis* intelligimus, substantiam ex natura sua capacem intelligentiæ, ratiocinii, sensus reflexi. Atqui talis est substantia quæ hominem animat: ergo substantia quæ hominem animat, est substantia in se & ex natura sua spiritualis. Q. E. D.

DEMONSTRATIO II. Anima humana, fatentibus Spiritualistis simul & Materialistis, est principium illud quod in homine cogitat & sentit: atqui principium quod in homine cogitat & sentit, nullo modo est, nullo modo esse potest materia illa organisata qua confitatur corpus humanum: ergo anima humana nullo modo est, nullo modo esse potest materia illa organisata qua confitatur corpus humanum. Multiplici demonstrationis genere, quam brevissi-

me fieri poterit, sic stabilitur & evincitur minor: in qua demonstranda, quod de me aut de te observatione demonstratum erit, idem demonstratum intelliges de quolibet Individuo; atque ita, ex demonstratione particulari, generalem erues demonstrationem.

I. Per testimonium meæ memoriarum & mei sensus intimi constat mihi, principium illud in me sentiens & cogitans idem esse hodie, quod fuit heri, quod fuit anno elapso, quod fuit decem aut viginti ante annis: quod nullatenus potest convenire materiarum illi organisatae qualicumque, ex qua meum constituitur corpus. Nam, ex simplicissimis, Physiologiae & Anatomiæ notionibus notum & certum est, corpus humanum, non secus ac viventia alia quæcumque corpora, non subsistere nisi per continuum partium nutritivarum fluxum, quæ alia aliis sibi indesinenter succedunt.

II. Per testimonium meæ rationis & mei sensus intimi constat mihi, principium illud in me sentiens & cogitans, in multis operationibus suis esse liberum. Nulli autem materiarum convenit, quod sit libera: ergo nulli materiarum convenit quod sit Principium in me sentiens & cogitans.

III. Per testimonium meæ rationis & mei sensus intimi constat mihi, principium illud in me sentiens & cogitans, in sua natura & substantia non esse multiplex, sed unicum: seu unum & idem esse individualiter illud in me ens, quod videt & audit, quod latetur & patitur, quod sentit & intelligit, quod judicia parturit & volitiones. Nulli autem materiarum convenit, quod sit ens in se simplex, unicum, incompositum: ergo nulli materiarum convenit, quod sit ens in me sentiens & cogitans.

IV. Per testimonium mei sensus intimi & meæ experientiarum quotidianarum constat mihi principium in me sentiens & cogitans & principium sentiens & cogitans in altero homine, posse in hoc consentire ut arbitrariam aliquam determinatè significationem attribuant talibus articulatis sonis, talibus linearibus figuris, talibus quibuscumque signis: ut inde sibi communicaent suas ideas, sua judicia, suas speculationes, suas voluntates, sua inter se pacta reciproca. Illud autem eviden-

ter convenire nullatenus potest illi materiarum qualicumque qua constituuntur meæ fibræ, mei humores, vitales mei spiritus: ergo nulli tali materia qualicumque convenit, quod sit principium in me aut in altero homine sentiens & cogitans.

V. Per testimonium mei sensus intimi & meæ quotidianarum experientiarum, constat mihi, à principio in me sentiente & cogitante concipi & attingi entia abstracta, entia moralia, entia meæ possibilia, entia simpliciter futura. Illud autem evidenter nullo modo convenire potest materiarum illi organisatae aut non organisatae ex qua meum conflatur corpus: tum quia entibus illis nullam physicam existentiam habentibus, nulla actio physica esse potest in materiam mei corporis; tum quia materiarum mei corporis nulla physica actio esse potest, in entia illa physicam nullam existentiam habentia.

Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

499. Spiritualis illa substantia, qua animatur homo, ex substantia in se incomposita & simplex.

DEMONSTRATIO. Spiritualis illa substantia omnem à se essentialiter excludit compositionem naturarum aut partium inter se realiter distinctarum; ergo simplicem & incompositam illam esse necesse est. Ab observatione simul & speculatione resultabit plausibiliter demonstratio antecedentis, in hunc modum.

I. Admonet me & certum me facit experimentalis meus sensus, inesse mihi individualem aliquam substantiam, qua in me simul intelligit, sentit, judicat, recordatur, prævidet, deliberat, decernit: ita ut uni & eidem in me entitati individuali fas sit simul aut successive dicere quod ipsa cogitet, quod ipsa patiatur, quod ipsa judicet, quod ipsa ratiocinetur, quod ipsa velit, quod ipsa meminerit, & sic de reliquis.

Ergo individualis illa substantia non consistit in
Tom. II.

aliqua naturarum inter se realiter distinctarum multiplicitate,
quarum alteri intelligere decur, & alteri sentire; quarum
altera judicet & altera velit: alioquin nesciret natura in-
telligens, quid perageretur in natura sentiente; nesciret na-
tura judicans, quid decerneret natura volens; & sic de re-
liquis.

Ergo, quamvis in individuali illa substantia multiplex observetur facultas, nempe *Intellectus, Voluntas, Memoria, Imaginatio, Sensibilitas*, & sic de aliis: non multiplex principium aut multiplex natura sunt diversæ illæ facultates; sed unicum & simplex principium, quod diversas obicit functiones; diversaque accipit nomina, ad varias suas functiones relatives.

II. Admonet me & certum me facit experimentalis meus sensus principium illud sentiens & cogitans quo animor, non esse multiplex, sed unicum: ergo principium illud non constat partibus inter se realiter distinctis, sive materialibus, sive immaterialibus.

Quod non constet partibus materialibus, jam demonstratum est superius (493): quod non constet partibus immaterialibus, partibus spiritualibus, nunc demonstramus in hunc modum.

Si principium in me cogitans & sentiens compонetur partibus spiritualibus inter se realiter distinctis: qualibet ex illis partibus, ex natura & essentia sua foret realiter spiritus; sicut qualibet materiae particula, ex natura & essentia sua est realiter materia. Unde, possent distinctæ illæ partes Animæ meæ, quasi distincti totidem spiritus, quasi distinctæ totidem animæ, modificationes inter se incompatibilis habere: deberet aut posset in una mea anima existere tanta cognitionum, judiciorum, voluntatum, oppositio; quanta existere quotidie deprehenditur in variis hominum societatibus. Atqui illud oinne evidenter contrarium est observationi meæ experimentali: ergo evidenter falsum est quod anima mea constet partibus inter se realiter distinctis.

Præterea, si partibus inter se realiter distinctis,

etiam spiritualibus, componeretur Anima mea ubinam in ipsa existeret unitas illa individualis, cui essentialiter repugnat dividi? Ergo iterum, distinctis partibus, etiam spiritualibus, non constat anima humana: ergo anima humana est substantia in se incomposita & simplex.

III. Admonet me & certum me facit experimentalis meus sensus, inesse mihi persæpe duas simul sensationes ingratas, quarum aliam alia magis ingrata judico: ergo, non multiplex sed simplex & incomposita est substantia animæ meæ, in qua recipitur duplex illa sensatio ingrata; verbi gratia, dolor ad pedem & dolor alter ad manum relativus. Demonstratur consequentia.

Si sensationes illæ ingratæ recipierentur, alia in parte A & alia in parte B meæ animæ: nesciret pars prior, quid ageretur in posteriore; nesciret pars posterior, quid ageretur in priore. Utrique huic ejusdem animæ parti suus esset separatim dolor; nec ullus esset comparationi possibilis locus.

Ut possit alter cum altero comparari dolor: necessario requiritur ut uterque in unico eodem subjecto recipiatur. Comparatur dolor uterque: ergo anima in qua recipitur, non constat partibus inter se distinctis: ergo anima illa est substantia in se incomposita & simplex.

Idem inferri poterit ex duobus judiciis, quorum alterum altero certius estimatur; ex duabus ideis quarum alia clarius aut universalior quam altera judicatur. Comparantur inter se duæ illæ ideæ, duo illa judicia: ergo simplex & incomposita est substantia in qua recipiuntur, in qua inter se comparantur. Q. E. D.

UNIO ET SEDES ANIMÆ HUMANÆ.

500. OBSERVATIO. Hactenus observavimus & demonstravimus, præter substantiam materialē, inesse Homini aliam Substantiam ex natura sua spiritualem, in se simplicem & incompositam. At in quo consistit unio substantiæ spiritualis & substantiæ materialis, ex quibus resultat la-